

ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ

Πρόλογος

Κατά τη φετινή σχολική χρονιά 2018-2019, στο πλαίσιο του Προγράμματος Σχολικής Δραστηριότητας στην κατηγορία των Πολιτιστικών Θεμάτων, αναλάβαμε να καταγράψουμε τα έθιμα και τις παραδόσεις της νήσου του Αγίου Ευστρατίου.

Η εργασία εκπονήθηκε από τους μαθητές: Στυλιανό Κεραμίδη, Α΄ Γυμνασίου και Χαράλαμπο-Ιωάννη Παύλου Γ΄ Λυκείου υπό την εποπτεία των εκπαιδευτικών: Παναγιώτα Τοσουνίδου (ΠΕ06) και Αικατερίνης Γεροστεργίου (ΠΕ78).

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον κ. Βύρωνα Μανικάκη για το πολύτιμο φωτογραφικό υλικό που μας διέθεσε και τη συνέντευξη που μας παραχώρησε, τους κ.κ. Στυλιανό Κεραμίδη, Σπύρο Μουστάκα, την κα. Σταυρούλα Μουστάκα για τις πολύτιμες πληροφορίες που μοιράστηκαν μαζί μας, τον κ. Κωνσταντίνο Βαρελτζή για τη συνέντευξη που μας παραχώρησε και το χειροποίητο караβάκι που μας προσέφερε καθώς και τη διευθύντρια της σχολικής μονάδας κ. Άννας Παπανικολάου για την υποστήριξη της.

Παιδαγωγικοί Στόχοι

Μετά την ολοκλήρωση της ενασχόλησης με το πρόγραμμα αναμένεται οι μαθητές:

- Να μελετήσουν και να καταγράψουν τα έθιμα και τις παραδόσεις των κατοίκων του νησιού.
- Να περιγράψουν τα έθιμα και τις παραδόσεις της ζωής των κατοίκων του νησιού.
- Να σχεδιάσουν ένα έντυπο παρουσίασης/ καταγραφής των εθίμων και των παραδόσεων.
- Να παροτρύνουν στην υιοθέτηση και συνέχιση των εθίμων και των παραδόσεων του τόπου τους.

Εισαγωγή

Ο Άγιος Ευστράτιος είναι νησί του βορείου Αιγαίου Πελάγους, βρίσκεται νότια της Λήμνου στην οποία ανήκει διοικητικά.

Η ιστορία του νησιού ξεκινά από την προϊστορική περίοδο. Μελετητές και λόγιοι αποδίδουν στο νησί του Αγίου Ευστρατίου τις ονομασίες «Χρυσή», «Νέαι», «Ιερά» και «Αλόνησος». Η σημερινή ονομασία του νησιού οφείλεται στον Όσιο Ευστράτιο τον Θαυματουργό, ο οποίος έζησε στο νησί στα χρόνια της β' φάσης της Εικονομαχίας (780-880), διωκόμενος από τους Εικονομάχους.

Είναι, επομένως, σημαντικό σ' έναν τόπο με μακραίωνη ιστορία να καταγραφούν τα έθιμα και οι παραδόσεις του ώστε να θυμούνται οι παλιότεροι και να μαθαίνουν οι νεότεροι, για να διατηρήσουν ζωντανή την πολιτιστική κληρονομιά.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της καταγραφής των εθίμων και των παραδόσεων των κατοίκων του νησιού, μελετήσαμε κείμενα, τη φωτογραφική έκδοση του Δήμου Αγ. Ευστρατίου το οποίο περιλαμβάνει το φωτογραφικό αρχείο του κ. Β. Μανικάκη, επισκεφθήκαμε το Μουσείο Δημοκρατίας, συζητήσαμε με κατοίκους ηλικιωμένους και νεότερους.

Τα έθιμα και παραδόσεις των κατοίκων του νησιού συνδέονται κυρίως με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Καταγράψαμε, επίσης, και παρουσιάζουμε στην εργασία μας, δύο χαρακτηριστικές παραδοσιακές συνταγές και ένα παιδικό παιχνίδι που δεν παίζουν πια σήμερα τα παιδιά.

A. Έθιμα και Παραδόσεις

1. Χριστούγεννα.

Προπαραμονή Χριστουγέννων ο Γεωργοκτηνοτροφικός Συνεταιρισμός επέλεγε πέντε ικανούς ανθρώπους οι οποίοι πρώτα πήγαιναν στους κτηνοτρόφους και έπαιρναν από τον καθένα ένα αρνί. Μόλις τελείωναν με τους κτηνοτρόφους πήγαιναν στα μπακάλικα και παράγγελλαν τα υλικά που θα χρειαζόντουσαν για τα φαγητά.

Παραμονή Χριστουγέννων οι πέντε αυτοί άνθρωποι πήγαιναν και παίρνανε όλα τα πράγματα από τους κτηνοτρόφους και τους μπακάληδες. Όταν τα έπαιρναν, τα πήγαιναν στα μαγειρεία απέναντι από το σημερινό σχολείο όπου ήταν οι μάγειρες και έφτιαχναν τα φαγητά, τα οποία ήταν κοκκινιστό κρέας και πατσάς.

Ανήμερα των Χριστουγέννων όλοι οι άντρες έπαιρναν πιάτα για την οικογένεια τους και ανέβαιναν στη Μαράσλειο Σχολή όπου εκεί υπήρχαν τα φαγητά και τα πήγαιναν στις οικογένειες τους. Μετά συγκεντρώνονταν σε μια ταβέρνα, εκεί έτρωγαν, μιλούσαν και στο τέλος επέστρεφαν στα σπίτια τους. Έτσι γιόρταζαν τα Χριστούγεννα στο νησί.

2. Πρωτοχρονιά.

Ένα άλλο έθιμο ήταν της Πρωτοχρονιάς. Το πρωί της Πρωτοχρονιάς οι παρέες των αντρών πήγαιναν και έκαναν «ποδαρικό» στα σπίτια. Οι νοικοκυρές είχαν ετοιμάσει τραπέζι με μεζέδες μαζί με ουζάκι ή κρασί και σερβιριζόντουσαν μόνοι τους. Το ίδιο γινόταν το απόγευμα από τις γυναίκες.

3. Η γιορτή των Θεοφανείων ή των Φώτων.

Εικόνα 1. Πομπή των Θεοφανείων στην παραλία του χωριού (Δεκαετία 1950).
Αρχείο: Β. Μανικάκη

Ανήμερα της γιορτής των Φώτων, όταν γίνεται ο αγιασμός των υδάτων, τα παιδιά βουτάνε στη θάλασσα για να πιάσουν τον Σταυρό.

Εικόνα 2. Θεοφάνεια. Οι κολυμβητές έπιασαν το Σταυρό (Δεκαετία 1951). Αρχείο: Β. Μανικάκη

Όλοι όσοι έπεσαν στη θάλασσα για να πιάσουν τον Σταυρό τον βάζουν σ' ένα δίσκο μαζί με λουλούδια και περνάνε από όλα τα σπίτια του νησιού ψέλνοντας το Απολυτίκιο των Θεοφανείων «Εν Ιορδάνη βαπτιζομένου σου Κύριε..» και μαζεύουν χρήματα.

Εικόνα 3. Θεοφάνεια. Σε πρώτο πλάνο ο Ν. Γερογιαννάκης που έπιασε το Σταυρό (1950). Αρχείο: Β. Μανικάκη

Ένα μέρος των χρημάτων που συγκεντρώθηκαν τα δίνουν στον παπά μαζί με τον Σταυρό και τα υπόλοιπα τα χρησιμοποιούν για να κάνουν ένα γλέντι στην ταβέρνα του οικισμού, η οποία είναι κοντά στο κτήριο του δημαρχείου. Στο γλέντι ήταν προσκεκλημένοι όλοι οι κάτοικοι του νησιού.

4. Απόκριες

Ένα άλλο έθιμο που έχουμε στον Άγιο Ευστράτιο είναι για τις Απόκριες. Σύμφωνα με το έθιμο, ντύναμε έναν συγκεκριμένο άνθρωπο αρκούδα χρησιμοποιώντας δέρμα προβάτου, τον είχαν δεμένο και έπρεπε να χορεύει σαν αρκούδα με τη συνοδεία μουσικών οργάνων, παρελαύνοντας σε όλο τον οικισμό. Αν δεν χόρευε τον βαρούσαν στον ποπό.

Εικόνα 4. Απόκριες στον Άη Στράτη με όργανα, γραμμόφωνο και μουντζουρωμένα πρόσωπα (Δεκαετία 1950). Αρχείο: Β. Μανικάκη

Εικόνα 5. Στιγμές αποκριάτικου κεφιού (Δεκαετία 1950). Αρχείο: Β. Μανικάκη

Παραμονή Καθαρής Δευτέρας υπήρχε το έθιμο που ονομαζόταν «χάσκο». Κρεμούσαν από το ταβάνι ένα αυγό δεμένο με μια κόκκινη κλωστή από τον αργαλειό. Σκοπός ήταν να πιάσουν με το στόμα τους το αυγό. Στο τέλος έκαιγαν την κλωστή από την οποία κρεμόταν το αυγό. Εάν καιγόταν όλη η κλωστή μέχρι και το «κουραδίλι» ήταν καλός οιωνός για την οικογένεια.

Εικόνα 6. Το έθιμο της τελευταίας Κυριακής της Αποκριάς "Χάσκο" (Δεκαετία 1950).
Αρχείο: Β. Μανικάκη

5. Πάσχα

Εικόνα 7. Πάσχα, δεύτερη Ανάσταση (Δεκαετία 1950). Αρχείο: Β. Μανικάκη

Μία παράδοση η οποία συνδέεται με τη γιορτή του Πάσχα είναι να πηγαίνουν οι κάτοικοι ανήμερα της γιορτής, με τις βάρκες τους στην «τρύπια σπηλιά». Έμπαιναν από τη μια είσοδο και έβγαιναν από την άλλη τρεις φορές λέγοντας κάθε φορά «Χριστός Ανέστη».

Εικόνα 8. Βαρκάδα στην "Τρύπια Σπηλιά" μετά τη δεύτερη Ανάσταση (Δεκαετία 1950).
Αρχείο: Β. Μανικάκη

6. Γιορτή του Αϊ Γιάννη του Κλήδωνα

Στις 24 Ιουνίου γιορτάζεται η μνήμη του Αγίου Ιωάννη του Κλήδωνα. Την παραμονή της γιορτής οι κάτοικοι ανεβαίνουν στο νεκροταφείο, το οποίο βρίσκεται ψηλά πάνω από τον οικισμό, καθαρίζουν, ασπρίζουν τους τάφους και στρώνουν τα καλύτερα κιλίμια επάνω σ' αυτούς. Μετά τη λειτουργία ο ιερέας πηγαίνει σε κάθε μνήμα και κάνει τρισάγιο. Στη συνέχεια μοιράζουν τα κόλλυβα, τα οποία η κάθε νοικοκυρά τα στολίζει με το δικό της τρόπο. Μετά το νεκροταφείο άναβαν φωτιές μέσα στο ρέμα, στο ύψος που βρίσκεται σήμερα το σχολείο, και πηδούσαν από πάνω τους μικροί και μεγάλοι.

Εικόνα 9. Στολισμένος τάφος (Δεκαετία 1950). Αρχείο: Β. Μανικάκη

Εικόνα 10. Συγγενείς του νεκρού στον στολισμένο τάφο (Δεκαετία 1960). Αρχείο: Β. Μανικάκη

7. Η τελετή της Κηδείας.

Στις κηδείες πήγαιναν το νεκρό με τα πόδια στο νεκροταφείο. Συνήθιζαν μετά τον ιερέα και πριν το νεκρό να βρίσκονται τα εξαπτέρυγα τα οποία κρατούσαν μαθητές του σχολείου. Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι η φωτογράφιση της νεκρώσιμης πομπής και του νεκρού, την οποία θεωρούσαν απόδοση τιμής προς το νεκρό.

Εικόνα 11. Νεκρώσιμη πομπή προς το νεκροταφείο του Αϊ Γιάννη (Δεκαετία 1960). Αρχείο: Β. Μανικάκη

Εικόνα 12. Νεκρώσιμη πομπή (Δεκαετία 1960). Αρχείο: Β. Μανικάκη

8. Γιορτή της Σύναξης των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων

Στις 30 Ιουνίου οι κάτοικοι γιορτάζουν τη Σύναξη των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων. Την παραμονή της γιορτής γίνεται λειτουργία στην ομώνυμη εκκλησία η οποία βρίσκεται κάτω από το μουσείο της Δημοκρατίας. Μετά τη λειτουργία προσφέρονται στους πιστούς διάφορα εδέσματα που έχουν ετοιμάσει οι νοικοκυρές του νησιού.

9. Γιορτή της μνήμης των Αγίων Αναργύρων.

Την 1^η Ιουλίου, ημέρα κατά την οποία η εκκλησία τιμά τη μνήμη των Αγίων Αναργύρων οι κάτοικοι συνηθίζουν μετά τη λειτουργία να μοιράζουν διάφορα εδέσματα στους πιστούς. Τα εδέσματα τα ετοιμάζουν οι νοικοκυρές του νησιού.

10. Γιορτή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.

Στις 6 Αυγούστου, ημέρα γιορτής της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, οι κάτοικοι γιορτάζουν με επισημότητα αυτή την ημέρα. Η λειτουργία πραγματοποιείται με την παρουσία του Μητροπολίτη Λήμνου και Αγ. Ευστρατίου. Το απόγευμα γίνεται η περιφορά της εικόνας με τη συνοδεία των εξαπτέρυγων και της μπάντας του στρατού. Στη συνέχεια οι κάτοικοι συγκεντρώνονται στην ταβέρνα του χωριού που βρίσκεται κοντά στο κτήριο του Δημαρχείου όπου τρώνε όλοι μαζί. Είναι έθιμο το οποίο καθιερώθηκε τα τελευταία χρόνια.

11. Γιορτή της Αποτομής της Τιμίας Κεφαλής του Προδρόμου.

Στις 29 Αυγούστου είναι μεγάλη θρησκευτική γιορτή, η Αποτομή της Τιμίας Κεφαλής του Προδρόμου. Οι κάτοικοι το βράδυ της προηγούμενης ημέρας πήγαιναν με τα μουλάρια στην εκκλησία και κοιμόντουσαν. Το επόμενο πρωί ο παπάς κάνει λειτουργία και μόλις τελειώσει τρώνε όλοι μαζί και το βράδυ γλεντάνε.

12. Γιορτή της μνήμης του Αγίου Νικολάου.

Στις 6 Δεκεμβρίου γιορτάζεται η μνήμη του Αγίου Νικολάου. Αποτελεί σημαντική γιορτή του νησιού διότι συνδέεται με μια από τις βασικές ασχολίες των κατοίκων. Την ημέρα αυτή γιορτάζουν οι ψαράδες του νησιού. Γίνεται λειτουργία στην ομώνυμη εκκλησία, η οποία βρίσκεται στον παλιό οικισμό. Η κάθε οικογένεια των ψαράδων ετοιμάζει άρτους καθώς και κόλλυβα για τους νεκρούς. Τα κόλλυβα τα στολίζουν με σχέδια σχετικά με την ημέρα όπως караβάκια, ψαράκια.

Εικόνα 13. Επιστροφή από το 'ξωκλήσι. Τα παπαδοπαίδια κρατούν το παραδοσιακό σακίδιο, το θυμιατό και τους άρτους (Δεκαετία 1950). Αρχείο: Β.Μανικάκη

13. Γιορτή του Οσίου Μοδέστου.

Στις 16 Δεκεμβρίου γιορτάζει ο Όσιος Μοδέστος, προστάτης των ζώων. Η γιορτή αυτή συνδέεται με την άλλη βασική ασχολία των κατοίκων, την κτηνοτροφία. Η λειτουργία γίνεται στην εκκλησία του Αι-Γιώργη Μεσιανού. Για να τιμήσουν τη μνήμη του Οσίου ο κάθε κτηνοτρόφος συνήθιζε να σφάζει κάποιο ζώο, κυρίως προβατίνα. Την παραμονή της γιορτής σε κάποιο περιβόλι ή στο παλιό τυροκομείο όλοι μαζί οι κτηνοτρόφοι έβαζαν καζάνια και έβραζαν το κρέας με σιτάρι και βούτυρο. Όταν το φαγητό ήταν έτοιμο πήγαιναν στα σπίτια των ηλικιωμένων κτηνοτρόφων, οι οποίοι δεν μπορούσαν να είναι έξω, και τους πρόσφεραν μερίδες. Το υπόλοιπο φαγητό μοιράζονταν μεταξύ τους οι οικογένειες της συντεχνίας των κτηνοτρόφων.

Εικόνα 14. Τελετουργική διανομή φαγητού μέσα από τα καζάνια "χαρανιά" (Δεκαετία 1950).

Αρχείο: Β. Μανικάκη

14. Ο Γάμος.

Πριν από το γάμο προηγείται ο αρραβώνας όπου οι γονείς έκαναν λόγο για την προίκα που θα έδιναν στον γαμπρό. Η προίκα περιελάμβανε συνήθως ένα σπίτι επιπλωμένο με όλα τα σκεύη που θα χρειαζόταν το νοικοκυριό ή ρούχα, σκεπάσματα ή και καλλιεργήσιμες εκτάσεις γης. Έπειτα ο γαμπρός πήγαινε σε συμβολαιογράφο για να κάνει το συμβόλαιο για την προίκα που έδινε η νύφη (προικοσύμφωνο).

Ο γάμος συνήθως τελούνταν την Κυριακή το απόγευμα. Τελούνταν επίσης μετά τη γιορτή του Αγίου Δημητρίου και κατά τη διάρκεια της νηστείας των Χριστουγέννων ή από τις 1 έως τις 14 Νοεμβρίου.

Το Σάββατο, μια ημέρα πριν το γάμο γίνονταν τα «σφαχτά». Ο γαμπρός έπρεπε να βρει ένα χωράφι όπου εκεί οι κτηνοτρόφοι πήγαιναν από ένα αρνί. Το απόγευμα όλοι οι καλεσμένοι ο γαμπρός και οι κτηνοτρόφοι μαζευόντουσαν στο χωράφι στο οποίο έσφαζαν και καθάριζαν τα αρνιά οι κτηνοτρόφοι. Μετά οι ανύπαντρες τα στόλιζαν. Όλη η διαδικασία συνοδευόταν από όργανα, μουσική και μεζεδάκια.

Εικόνα 15. Χορός στο ξέφωτο όπου ετοιμάζονται τα σφαχτά την παραμονή του γάμου (Δεκαετία 1950). Αρχείο: Β.Μανικάκη

Μόλις τελείωναν το στόλισμα τα κρέμαγαν σε μακριά ξύλα και τα έκαναν περιφορά σε όλο το χωριό.

Εικόνα 16. Πομπή των γαμήλιων σφάγιων με συνοδεία οργάνων (Δεκαετία 1950).

Αρχείο: Β. Μανικάκη

Πρώτα όμως περνούσαν μπροστά από το σπίτι της νύφης για να πετάξει ρύζι στα ζώα. Την επόμενη ημέρα πήγαιναν τα κρέατα στο μαγειρείο του χωριού όπου εκεί έφτιαχναν τα φαγητά. Τα φαγητά αυτά ήταν: κοκκινιστό κρέας, πατσάς κοκκινιστά συκώτια και πλιγούρι. Μετά το γλέντι του γάμου, το οποίο κρατούσε μέχρι το ξημέρωμα, πήγαιναν το γαμπρό και τη νύφη στο σπίτι τους, τους κλείδωναν και το επόμενο πρωί τους άνοιγαν πηγαίνοντας ένα πιάτο λουκουμάδες.

Εικόνα 17. Γάμος στον Αϊ Στράτη. Πομπή γαμήλιων σφάγιων (Δεκαετία 1950). Αρχείο: Β. Μανικάκη

Εικόνα 18.Ο γαμπρός φεύγει από το σπίτι του για το σπίτι της νύφης (Δεκαετία 1950).
Αρχείο: Β.Μανικάκη

Εικόνα 19. Γαμπρός και Νύφη πηγαίνουν στην εκκλησία (Δεκαετία 1950). Αρχείο: Β. Μανικάκη

**Εικόνα 20. Στα σκαλιά της εκκλησίας μετά την τέλεση του Μυστηρίου του Γάμου (Δεκαετία 1950).
Αρχείο: Β. Μανικάκη**

B. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΣΥΝΤΑΓΕΣ.

1. Πρωτογαλόπιτα.

Για να παρασκευάσουμε την Πρωτογαλόπιτα χρησιμοποιούμε ως κύριο συστατικό το πρωτόγαλο , το οποίο είναι το πρώτο γάλα από τα πρόβατο όταν πρωτογεννήσει. Στην αρχή βράζουμε το πρωτόγαλο και το αφήνουμε να κρυώσει για λίγο. Στη συνέχεια ανακατεύουμε την κρέμα τυριού ,τη ζάχαρη, αυγά και την κανέλα. Μετά αλείφουμε ένα ταψί με λάδι απλώνουμε όμορφα την κρέμα και τέλος την βάζουμε να ψηθεί. Αλλιώς ανοίγουμε φύλλο βάζουμε την γέμιση και φτιάχνουμε μπουρεκάκια.

Εικόνα 21. Πρωτογαλόπιτα. Πηγή: Διαδίκτυο

2. Μελίλωρο.

Πρώτα παίρνουμε το κατσικίσιο ή το πρόβειο γάλα το οποίο στην αρχή τα καθαρίζουμε με την τσαντίλα. Στην συνέχεια το βράζουμε και μετά το αφήνουμε να κρυώσει ώστε αν βάλουμε μέσα το μικρό μας δαχτυλάκι να το αντέχουμε. Μετά το πηζουμε με την πυτιά και το αφήνουμε να πήξει. Όταν πήξει το ανακατεύουμε με την κουτάλα ώστε να σχηματιστούν μικροί κύβοι και στη συνέχεια το βάζουμε στο τερβόλι το οποίο είναι ένα καλάθι με μικρές τρύπες για να στραγγίξει το τυρόγαλο. Μόλις στραγγίξει το αλατίζουμε λίγο και την επόμενη ημέρα το βάζουμε στον αέρα για περίπου δύο ημέρες.

Εικόνα 22. Μελίλωρο. Φωτογραφία: Παναγιώτα Τσσουνίδου

Γ. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Ένα παιχνίδι που συνήθιζαν να παίζουν τα παιδιά του νησιού ήταν να κατασκευάζουν караβάκια από ένα φυτό του νησιού που ονομάζεται «Άρτικα» ή «Άρτκα». Σκάλιζαν το караβάκι στο βλαστό του φυτού, ο οποίος είναι ελαφρύς ώστε να επιπλέει στο νερό, έβαζαν φτερά για πανιά και καλάμια στο πίσω μέρος και στο πλάι του караβιού ώστε να μην αναποδογυρίζει και το έριχναν στο νερό του ποταμού*. Το караβάκι πήγαινε αντίθετα με το ρεύμα του ποταμού όταν ο άνεμος ήταν δυτικός.

*Το ποτάμι που εκβάλλει στην παραλία του σημερινού οικισμού έχει πλέον ελάχιστο νερό κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Το καλοκαίρι η κοίτη είναι τελείως στεγνή.

Εικόνα 23. Το караβάκι στη θάλασσα. Φωτογραφία: Παναγιώτα Τοσουνίδου

Πηγές:

Μανικάκης Β.(1999). *ΑΗ ΣΤΡΑΤΗΣ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΙΧΝΗ (1940-1970)*. Εκδ. Υπουργείο Αιγαίου.

Μανικάκης Β.: συνέντευξη

Κεραμίδης Στ.: συνέντευξη

Μουστάκα Σπ.: συνέντευξη

Βαρελτζή Κ.: συνέντευξη, καρβάκι